

Світоглядні системи: потреба синтезу

Юрій Шайгородський,

кандидат психологічних наук,
президент Українського центру
політичного менеджменту

Характерною рисою сучасного суспільного розвитку є так звана “пост” тенденція: пострадянський, постмодерністський, постіндустріальний тощо. Важко виділити всі основні ознаки построзвитку, але чітко простежується зміна ціннісних систем, зокрема політичних.

Тривале протистояння Заходу та Сходу певним чином обумовлювало рівновагу антагоністичних політичних сил і світоглядів. Падіння ж “залізної завіси” змінило глобальну ситуацію: замість жорсткого протистояння окреслюється взаємозалежність різних систем. Для подальшого прогресування будь-яка політична система має набутися нової цільової функції – розвитку в єдиному світовому просторі. Відтак виникає необхідність теоретичного переосмислення методів, принципів, засобів і форм управління політичними процесами, вироблених у різних регіонах світу. Крім того, актуальним стає узгодження політичних цінностей з цінностями економічними, правовими та культурними, а також виявлення загальних передумов сучасного політичного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню порівняльних ознак розвитку політичного менеджменту в різних країнах світу приділяють пильну увагу як вітчизняні вчені – Д.Видрін, В.Воронкова, Б.Гаєвський, Є.Головаха, В.Кафарський, В.Корнієнко, І.Мигул, А.Пойченко, Г.Почепцов, О.Романюк, М.Томенко та інші, так і зарубіжні – Е.Азроянц, Л.Васильєв, Д.Веймер, К.Гаджиев, Г.Голосов, Ч.Ендрейн, М.Ільїн, В.Козловський, Р.Матвєєв, Є.Морозова, О.Неклесса, Л.Пал, О.Панарин, Дж.Сорос, О.Уткін, О.Циганков та інші. [1 – 33].

Аналіз зазначених публікацій дозволив визначити основні особливості політичного розвитку західних і східних держав [2, 3, 6, 9, 16, 20], а також порівняти політичні системи, які сформувалися в сучасному світовому просторі [6, 9, 13, 18, 28, 31].

Виокремлюючи переваги тієї чи іншої політичної системи, не варто забувати й про своєрідність національних культур і політичних традицій. Йдеться про проблематичність штучного перенесення певних засобів та інструментів політичного управління, вироблених в одних суспільствах, в інші, де вони можуть

суперечити традиційним культурним цінностям [29].

Невирішені складові загальної проблеми

Попри наявність численних публікацій з проблем розвитку політичних процесів у різних регіонах світу, їх автори лишили поза увагою необхідність врахування специфічних аспектів різних світоглядних систем, зокрема, розвитку політичних цінностей, для можливого подальшого використання в конструюванні концепції сучасного політичного менеджменту.

Мета дослідження

Розвиваючи положення, сформульовані авторами зазначених публікацій щодо формування та розвитку політичного менеджменту в різних регіонах світу, доцільно порівняти світоглядні установки, а саме політичні цінності, їх вплив на розвиток політичного менеджменту. Такий методологічний підхід дозволить систематизувати та ув'язати в єдиний комплекс напрацьовані методи і форми політичного управління. Це, у свою чергу, може сприяти підвищенню ефективності національного політичного менеджменту.

Основні тези дослідження

Світ завжди був багатоманітним, однак людство постійно намагалося його формалізувати, убгати в якусь узагальнену схему. Як відомо, подібні схеми створювалися ще в часи Платона, тривають такі спроби і в наші дні. Зокрема, ХХ століття почалося з матеріалізації “привиду, який блукав Європою”, а закінчилося тріумфом нового порядку “американського гатунку”.

Існуючі моделі світоглядних систем дуже різноманітні. На нашу думку, їх своєрідність залежить від критерію, який стає підставою для створення моделі. Водночас усі вони так чи інакше характеризують усталену бінарність (стародавня модель “варварство – цивілізація”, сучасна “Захід – Схід”) у поєднанні з прагненням відобразити цілісну картину світу. “В різноманітних модифікаціях споконвічна полярність зберігала свою життєздатність протягом століть... Греки та перси, поділ Римської імперії на Західну та Східну, західне і східне християнство, західний світ та іслам, Європа та Азія...” [32, с. 115 – 116].

Після формування єдиної світової спільноти (середина ХХ ст.) суспільні процеси виходять за рамки простих бінарних конструкцій. Виникає, зокрема, феномен “третього світу”, який дозволяє певним чином інтегрувати в межах однієї моделі актуальні бінарні позиції (“Захід – Схід”). Геополітична думка, формалізуючи своє бачення сучасного багатовекторного світу, вводить такі поняття, як, наприклад, “аерократія”, “ефірократія” тощо [18, с.44]. Втім, зауважимо, сучасний світ навряд чи можна вмістити у якусь одну схему, яка може поєднати в собі всі його багатоякісні ознаки. Такі спроби часто нагадують створення моделі вічного двигуна. Більш ефективним, на думку автора, є всебічний аналіз політичних явищ і тенденцій на підставі різних критеріїв.

Для того, щоб зрозуміти, як з'явилося протиставлення “Захід – Схід”, доцільно застосувати культурологічний критерій, який дозволяє виявити типологічні риси різних культур.

Ставлення до природи	Історична типологія	Ставлення до традицій	Регіонально-етнічна типологія
1. Спосіб життя (приспосовання) – V – XV ст.	1. Докласична культура (міфологічна, релігійна) – V – XV ст.	1. Традиційна культура (передача традицій).	1. "Схід" а) географічний Схід – середньовічна Європа, Латинська Америка, Африка, Росія, Туреччина) б) традиційні культури XX ст.
2. "Друга природа" (створення нової природи людиною) – XV – XX ст.	2. Класична культура (базується на принципах гуманізму, раціоналізму, історизму) – XV – кін. XIX ст.	2. Сучасна модерністська культура (постійна орієнтація на нове, нагромадження інноваційних технологій).	2. "Захід" XVII – XX ст. У XX ст. типологічно приєднуються Японія, Гонконг, Південна Корея.
3. Спосіб вижити (врахування природних обмежень при створенні "другої природи") – наприкінці XX ст.	3. Некласична культура (послаблення деміургічних принципів) XIX – XX ст.	3. Пізньомодерністська культура (послаблення принципів індустріального суспільства).	3. "Євразійська" (географічно – Росія, Туреччина; теоретично – об'єднання рис традиційної і модерністської культур).
	4. Постнекласична культура (орієнтація на існуючу реальність) – з кінця XX ст.	4. Постсучасна постмодерністська культура (об'єднання ознак сучасної та традиційної культур).	

Складено за: [13, с.126]

Зміни, які нині відбуваються у світовому просторі, спонукають дослідників до перегляду типових культурологічних ознак. Колишня ефективна система національно-державних зв'язків у сучасних умовах втрачає свою дієвість. Тенденція до деетатизації в країнах "третього світу" супроводжується формуванням парадержавних структур. Суттєвого значення набувають різноманітні регіональні інтеграційні об'єднання, впливові міжнародні організації, транснаціональні корпорації.

При цьому, на жаль, послаблюється роль універсальних політичних установ, насамперед ООН. Міжнародне право поступово змінює свою парадигму, переводячи її на специфічний колізійний розвиток.

Зростає роль економічних засобів та інструментів, застосування яких суттєво впливає на розвиток політичної сфери (діяльність Всесвітньої Торговельної Організації, Міжнародного Валютного Фонду, Світового Банку тощо).

Разом з тим слід зауважити, що зазначені особливості сучасних геополітичних процесів деталізують та ускладнюють розгортання давно сформованих моделей – західної і східної.

Перша – західна – має чітко окреслені ознаки. Це – християнська мораль, свобода особистості, демократія, науково-технічний прогрес, непорушний принцип приватної власності та ринкова економіка.

Західна модель вибудовувалася в двох варіантах: первинному (західноєвропейському) та вторинному (американському), пов'язаному з особливостями формування США (географічними, етнічними, політичними, економічними, культурними). Головна різниця між цими варіантами полягає у визначенні ролі держави в суспільних сферах, зокрема в економіці, та її соціальних зобов'язань перед своїми громадянами.

Одним з вагомих здобутків західної політичної системи є демократія. Водночас демократія, як складне та неоднозначне явище, завжди тлумачилася по-різному, у тому числі й негативно (Платон, Р.Даль, М.Вебер, Ф.Хайек та ін). Не дивно, що вже стародавні греки розходилися у визначенні сенсу демократії. Це поняття могло означати торжество бунтівників, панування низів, участь усіх громадян у справах полісу, тобто в політиці, а також вирішальну роль народних зборів у системі правління тощо [11, с.317].

З тих пір розвиток демократії призвів до ще більшого ускладнення в її розумінні. Сьогодні терміном “демократія” позначається і політичний принцип, і особливий тип влади, і система правління, і різновид політичного режиму, і певна політична культура, і навіть світоглядна та життєва позиція.

З розширенням змісту збільшується кількість негативних тенденцій у розвитку демократичних процесів. До них можна віднести: корупцію, лоббизм, брудні політичні технології, подвійні стандарти тощо.

В таблиці подано абстраговану систему демократичного соціуму з трьома структурними підсистемами та їх функціями: держава як механізм влади, економіка та суспільство.

Функції	Держава	Економіка	Суспільство
Модель	Представницька демократія	Ліберальна економіка	Суспільство споживачів
Доктрина	Політичний лібералізм	Ринковий лібералізм	Раціоналізм
Мета	Влада	Вигода	Зростання споживання
Базовий інститут	Парламент	Приватна власність	Права людини
Завдання	Створення правил (норм)	Гра за правилами	Моральна традиція
Тип поведінки	Національний	Досягнення успіху	Індивідуалізм
Спосіб прийняття рішень	Представницький	Індивідуальний	Колективний
Тип взаємодії	Примус	Угода (поступка)	Відносини
Характер цінностей	Політичні: доступ до влади; голоси виборців; свобода особистості	Ринкові: гроші; конкуренція; невтручання держави	Соціальні: добробут; безпека; соціальний захист

Складено за: [1, с. 17].

Якщо ретельно простежити та проаналізувати взаємозв'язки між вказаними структурними елементами, то можна дійти висновку, що вади демократичного суспільства випливають з його світоглядної системи.

Автор вважає, що західна політична модель обрала за системоформуючі принципи такі ціннісні установки, які певною мірою суперечили законам природи (хоча й стали рушійною силою прогресу). Раціоналізація світу, індивідуалізація суспільства, духовне зубожіння – ось далеко не вичерпний перелік ознак західної світоглядної парадигми. Західне суспільство набагато частіше, ніж східне, називають „хворим”. Його політичні інститути уражені хворобою не менше за суспільство.

Зрозуміло, що йдеться не про матеріальний, а, насамперед, духовний пласт західного суспільства. Абсолютизація ринкових елементів, штучне перенесення їх на всі сфери суспільного життя породжують кризові явища. “Ринкові сили, якщо їм надати повну владу навіть тільки в економічних і фінансових питаннях, викликають хаос...” [25, с. XXIII].

Політичний процес на Заході вдало можна описати, використовуючи ринкову модель. Політичні партії та їхні лідери виступають як продавці політичного товару (політичних програм, платформ, лозунгів, політичних рішень тощо). Вони намагаються знайти масового покупця (виборця), вдаючись, наприклад, до політичної реклами.

Сучасний політичний менеджмент переважно базується на зазначеній моделі. Її категоріальний і нормативний апарат, аналітичні та прогностичні засоби передбачають ринкову ситуацію вільного політичного змагання.

Така модель не є універсальною, тому що її дія на Сході обмежена, незважаючи на тривалу східнополітичну історію. Крім того, саме на Сході виникли перші держави, склалися перші технології виробництва та відтворення політичної влади.

Знайомство з епохальними подіями в житті східних держав є суттєвим підґрунтям для соціологічного і політологічного аналізу, вияву тенденцій розвитку країн з різним політичним устроєм.

Крім того, формування державності на Сході не вкладається в формаційну методологію, яка довгий час панувала у вітчизняній політологічній концепції. Варто підкреслити, що марксова теза про виникнення держави внаслідок поділу суспільства на класи може бути застосована з певними застереженнями до західного суспільства. Стародавні типи соціальних зв'язків у первинних протодержавах (Одісея, Едіпове царство тощо) базувалися на двох системах – етногенній соціальній та гетерогенній етнічній і правовій [2, с. 219].

Відповідно до соціальної структури склалися і взаємовідносини між державою та суспільством у цілому. Якщо в Європі з античних часів держава сприяла розквіту пануючого класу, якщо там суспільство в особі приватних власників завжди домінувало над державою, а держава була служницею суспільства, то на Сході все було інакше. Держава там ніколи не була “надбудовою” над соціально-економічними відносинами суспільства. Вона в особі причетних до влади соціальних верхів не лише виконувала функції панівного класу (“держава-клас”), а й була провідним елементом базисної структури суспільства. Більше того, вона мала абсолютну владу над суспільством, підкоряла

його. Відповідно абсолютизувалися і сама структура, і система панівних ідей (ідеологія).

Підкорене державою суспільство в різних східних структурах мало різний вигляд. У Єгипті, наприклад, суспільства як такого майже не існувало взагалі: воно практично розчинялося в інститутах всемогутньої держави. В Китаї суспільство існувало на рівні ідей та окремих організацій. В Шумері та Вавилоні суспільство в цілому та індивіди, як його складова, зуміли захистити навіть деякі формальні права, відображені в системі законів. Нарешті, в Індії суспільство у формі варн та каст, у вигляді класичної громади у певному розумінні навіть виходило на перший план. Щоправда, індійське “передове” суспільство не заперечувало панівної ролі держави як системи інститутів і верховної влади, як провідного елемента в системі суспільних відносин.

У ранній період, коли ніяких ознак приватної власності ще не існувало, таке панування не було досить помітним через первинну єдність держави і суспільства. Держава виступала формою організації суспільства. Особи, які очолювали державу, щиро вважали себе служителями суспільства, організованого в державу. Із зростанням престижного споживання та успіхами приватизації картина змінилася. Держава як апарат влади відокремилася від суспільства і протиставила себе суспільству, одночасно підкорюючи його.

Панівне становище держави визначало і механізми її правового регулювання. На Сході, незважаючи на наявність зводів законів, а точніше – збірників урядових регламентів, ніколи не існувало системи приватного права, яке було атрибутом західноєвропейських держав від античних часів. Закони завжди писалися від імені держави і, насамперед, для захисту її інтересів.

Оскільки не існувало системи приватноправових гарантій, то це призводило до того, що лише причетність до влади надавала індивідові певний високий і відносно незалежний соціальний статус. Заможність могла сприяти досягненню такої позиції: можна було купити ранг, добитися посади, породичатися з владними особами (наприклад, завдяки шлюбу). Власне тому інтереси держави тісно поєднувалися з інтересами особистості як представника апарату влади, але завжди переважали над інтересами тієї ж особистості як власника, навіть якщо йшлося про найвищу посадову особу.

Подальший розвиток політичних взаємовідносин на Сході потрапляє у залежність від релігійних систем. Насамперед йдеться про іслам, який виступає не лише релігійною концепцією, а й новою моделлю державності.

Іслам переборює близькосхідну релігійну кваліть стародавнього світу і протиставив їй стрункність, подекуди жорсткість догматичної доктрини, яка базувалася на п'ятьох символах віри – молитва, сповідь, піст, милостиня, хадж. Релігійна жорсткість зробила іслам нетерпимим до інакомислячих аж до релігійних війн з ними, а також створила передумови для сковування релігійними путами громад самих мусульман. Такі процеси уможливили поєднання релігії з політикою, релігії з владою.

Подібні риси розвитку політичної системи спостерігаємо і в Китаї. Конфуціанська імперія виявилася могутньою і непорушною саме тому, що підґрунтям її була головна (але не єдина, як іслам) офіційна релігія – конфуціанство.

Ісламська ж державність відіграла вирішальну роль в об'єднанні досить різних у етнічному, культурному, історичному та цивілізаційному плані країн у єдине (релігійне) ціле.

Стародавні держави, які перетворилися на султанати, емірати або ханства, стали міцнішими саме за рахунок зміцнення влади релігією. Підтвердженням цього можуть бути новостворені за доби Середньовіччя держави Африки, Південно-Східної та Центральної Азії.

Завдяки ісламові чимало етнічних спільнот набуло ознак державності. Цьому сприяла і простота адміністративної організації. Будь-якої, навіть примітивної ієрархічної структури вистачало для того, щоб за умов політичного вакууму якнайшвидше створити державну організацію (ісламські братства-ордени).

Таким чином, у ісламських країнах політичне управління здійснювалося за допомогою релігійних норм, які одночасно були і політичними, і правовими. У такий спосіб державні структури, створені за стародавніх часів, стали легітимними, а релігія перетворилася на ідеологію політичної системи.

Політичне управління, підкріплене релігійними нормами, залишалось дієвим протягом багатьох століть. І навіть колоніалізм, який суттєво змінив традиційний Схід, не зміг знищити своєрідності управлінських інструментів і методів, притаманних східному світоглядові.

Сучасний Схід розвивається суперечливо та неоднозначно. Незважаючи на чіткі спільні ознаки, він ніколи не був одноманітним. Завжди існували і цивілізаційні, і релігійні, і політичні відмінності, які посилюються за рахунок суттєвих змін у світовому просторі. Процеси інтеграції та глобалізації певним чином уніфікують суспільні, державні процедури, у тому числі й управлінські.

Східні країни сьогодні (власне, як і західні) перебувають в процесі вироблення нових моделей розвитку [2, 9, 31], які, з одного боку, узгоджуються з світовими тенденціями, з іншого – спрямовані на збереження східної своєрідності. Виділяють кілька таких моделей. Чи не найпоширенішою на сьогодні є точка зору Л.Васильєва [2].

Перша, так звана японська, характеризує розвиток країн Далекого Сходу. Йдеться про країни (Японія, Південна Корея), які досягли помітних успіхів, використавши західнокапіталістичний шлях розвитку. Про це свідчить панування вільного ринку та жорстка конкуренція приватних власників. Значна роль на сучасному ринку відводиться маркетингу та особливо менеджменту. На підставі останнього функціонують відносно нові утворення – транснаціональні корпорації, які використовують не лише економічні, а й політичні засоби управління.

Посилюється роль держави як ефективної установи в управлінні та взаємодії економічних і політичних міжнародних структур. Так, японська держава, щонайменше з післявоєнних часів, стала інструментом забезпечення ефективного функціонування господарства країни. При цьому вона зберігає за собою й інші функції, необхідні для нормального розвитку суспільства. Японія не є на сьогодні традиційною „східною” державою через впровадження інститутів демократії, правових та інших стандартів, які прийшли з „заходу”.

Водночас, Японія залишається Японією, тобто країною Сходу, завдяки чому відчутні її переваги у порівнянні з Європою. Отже, Японія є переконливим

прикладом гармонійного та оптимального синтезу передових західних та східних рис.

Друга, індійська модель, відрізняється від японської. Країни, які її апробують, також розвиваються по-західному, але при цьому все ще зберігають традиційну внутрішню структуру. Практично це означає, що в масштабах держави активно функціонують важливі західнополітичні елементи – багатопартійна система, демократичні процедури тощо. Одночасно переважна частина населення, як і раніше, залишається в полоні традиційного світогляду.

Найтипівішим представником вказаної моделі є Індія з її системою громад і каст. Цієї ж моделі дотримуються країни Південно-Східної Азії, а також ряд країн ісламу (Туреччина, Пакистан, Єгипет). У кожній з них спостерігається активний процес економічного зростання, зміцнюються певні європейські структури, хоча існує реальний бар'єр економічної відсталості сільського населення та живучості стереотипів масової свідомості, особливо в ісламських країнах.

Усі країни другої моделі перебувають у стані певної рівноваги та стабільності, у тому числі й політичній. Помітна тенденція подолання симбіозу західних економічних, політичних методів і традиційного світогляду та перехід на їх творчий синтез.

Для країн **третьої**, за означенням Л.Васильєва, „африканської” моделі, таких як Афганістан, Бангладеш, Лаос, Камбоджа, Бірма (очевидно, йдеться не про географічне положення, а про соціально-економічне становище країн – **Ю.Ш.**), типовими є відсталість та кризовий розвиток. Нові методи, які впроваджуються в економічну та політичну системи, є здебільшого штучними і внаслідок цього неефективними. А стара феодальна система стає тягарем та гальмівним фактором розвитку.

Слід зауважити, що не всі країни Сходу можна легко вписати в зазначені моделі. Це стосується, насамперед, Китаю, який намагається збудувати державу з високими соціальними гарантіями. Але на сьогодні це, скоріше, ідеал, ніж реальність.

Як бачимо, для характеристики сучасних політичних процесів недостатньо керуватися принципом бінарності, простого подвоєння світу. Тому здійснюються спроби класифікації політичної сфери за її узагальненими ознаками. Так виникає типологія політичних систем як функціонування певного “способу виробництва політики”. Основою для типології слугують, як правило, три аспекти:

- культурні цінності, на підставі яких формуються політичні цілі та завдання;
- влада, якою наділені певні структури, зокрема уряди, партії, громадські об'єднання;
- поведінка політиків та пересічних громадян [31, с.19 – 20].

У результаті виділяють народну (племінну), бюрократичну, узгоджувальну та мобілізаційну політичні системи [31, 32].

Згідно з зазначеними критеріями народні системи – це здебільшого бездержавні суспільства, де дистанція між правителями та підлеглими дуже мала (на сьогодні таких систем незначна кількість, вони переважали у пігмеїв Африки, аборигенів Австралії, ескімосів Північної та індіанців Південної

Америци).

В бюрократичній системі (колишній СРСР та країни тодішньої Східної Європи), навпаки, держава здійснює суворий контроль за соціальними групами. Окремі особи практично не мають можливості протистояти владі.

Відрізняються також мобілізаційні (Куба, Північна Корея) та узгоджувальні системи (Західна Європа, США). Владні структури мобілізаційних систем управляють сильною державою, яка не наділяє своїх громадян великою політичною самостійністю; влада спрямовує політичну активність народу у потрібне їй русло.

Узгоджувальна система реалізує плюралістичну модель. Держава обмежена в контролі над суспільними групами. Громадяни активно беруть участь в політичних процесах. Прилучення до духовних цінностей пов'язується з релігійними інститутами та суспільними рухами.

З наведених чотирьох політичних систем узгоджувальний тип є найефективнішим в умовах демократичних і ринкових структур. Його лідери визнають легітимність зіткнення інтересів різних соціальних груп, організаційного плюралізму та добровільної участі громадян у політичному житті.

Сучасний розвиток політичних систем зазнає певних змін, пов'язаних з розгортанням світових тенденцій глобалізації, інтеграції, лібералізації тощо. Трансформуються і західна (раціоналістична, демократична), і східна (традиційна) моделі. Вони набувають нових спільних ознак, утвердження яких, можливо, є початком створення нової світоглядної, у тому числі й політичної, парадигми. [29].

Традиційне суспільство	Сучасне суспільство	Модель постсучасного суспільства
Панування традицій над інноваціями	Панування інновацій над традиціями	Інновації з урахуванням традицій
Залежність в організації суспільного життя від релігійних або міфологічних уявлень	Світська організація суспільного життя	Світська організація суспільного життя, велика роль релігійних поглядів у культурі
Циклічний характер розвитку	Поступальний характер розвитку (прогрес)	Плюралізм можливостей та напрямків розвитку
Орієнтація на метафізичні, а не на інструментальні цінності. Ціннісна раціональність	Орієнтація на інструментальні, а не на метафізичні цінності. Цільова раціональність	Орієнтація на інструментальні та метафізичні цінності. Ціннісно-цільова раціональність

Світоглядні системи: потреба синтезу

Юрій Шайгородський

Авторитарний характер влади	Демократія	Демократія поєднана з повагою до авторитетів
Відсутність відкладеного попиту – виробництво заради теперішнього. Відсутність консьюмеризму	Відкладений попит – виробництво заради майбутнього. Консьюмеризм	Ефективне виробництво з визначенням меж зростання. Відмова від недоспоживання та переспоживання.
Особливий психічний склад – недіяльна особистість (тип Б)	Діяльна особистість (тип А)	Поєднання типів особистості А+Б.
Орієнтація на світоглядне знання, а не на точні науки і технології	Орієнтація на точні науки і технології, а не на світоглядне знання	Орієнтація на точні науки і технології, використання світоглядного знання

Складено за: [13, с.229]

Модель постсучасного суспільства, або нова політична парадигма, формується в рамках теорії політичної модернізації [10, 21, 27, 30], яка пов'язується не з удосконаленням політичних інститутів, а, головним чином, з участю в політичних процесах. Йдеться про створення дієвих соціально-політичних рухів і груп, які захищатимуть інтереси насамперед громадянського суспільства. Для останніх проблема пошуку ефективних інструментів політичного менеджменту стає вельми актуальною.

На думку політологів ліберального напрямку (Р.Даль, Г.Алмонд, Л.Пай), основним критерієм політичної модернізації є рівень залучення населення до системи представницької демократії. При цьому можливі такі варіанти політичного розвитку:

1. Пріоритет конкуренції еліт над участю пересічних громадян стає оптимальною передумовою для послідовної демократизації суспільства та здійснення політичних реформ.

2. За попередньої умови, але при низькій політичній активності основної маси населення, складаються передумови для встановлення авторитарного режиму та уповільнення реформ.

3. Домінування політичної участі населення над змаганням еліт сприятиме охлократичним тенденціям, які провокуватимуть розвиток жорстких форм правління та перешкоджатимуть реформам.

Для представників консерватизму (С.Хантингтон, Дж.Нельсон, Х.Лінц) головним джерелом модернізації стає конфлікт між наявністю структур з їх механізмами реалізації інтересів та досить низькою політичною активністю громадян.

Водночас певна відчуженість мас від політичного управління дещо зменшує його ефективність. Консерватори виділяють умови, необхідні для еволюційної модернізації:

- компетентність політичних лідерів;
- поетапність реформ з обов'язковим визначенням їх цільової пріоритетності;

- своєчасність проведення виборів.

Таким чином, консерватори акцентують увагу на забезпеченні політичного порядку за допомогою структурної диференціації політичної системи, а ліберали – на наявності можливостей для населення постійно впливати на тих, у кого влада.

Політичний модернізації, як правило, перешкоджають: націоналістична політика; політичний технократизм; неспроможність або небажання політичної влади поширювати імпульс модернізації з елітарного на масовий рівень; механічне сприйняття сучасних політичних цінностей при фактичному домінуванні традиційної політичної культури.

Висновки

Узагальнений огляд світового політичного розвитку свідчить про постійне ускладнення політичної сфери, чітко окреслену тенденцію взаємобміну політичними цінностями.

На думку автора, спостерігається формування “об’єднаної” політичної структури, яка містить і західні, і східні ознаки. Це стосується, передусім, поліетнічних і поліконфесійних суспільств з гетерогенністю (Захід – Схід) культурних традицій.

Досягнення між етносами та конфесіями політичного консенсусу щодо “вищих” цінностей, а не лише кон’юнктурних групових інтересів, може вважатися суттєвим підґрунтям для довготривалого взаєморозуміння учасників політичного процесу.

Якщо ж консенсус досягається за рахунок свідомого пониження ролі і статусу цінностей в житті сучасної людини, то існує реальна загроза появи нового масового споживача – політичного циніка та прагматика, який не переймається духовними проблемами. Як наслідок, у політичному менеджменті знову дієвим і актуальним стає принцип “мета виправдовує засоби”.

Література:

1. **Азроянц Э.А.** Проекты будущего в смутное время // Полигнозис – 2001 - №2 – С.3-18.
2. **Васильев Л.С.** История Востока. В 2 т. – М., Высшая школа, 1998 – Т.1 – 495 с.
3. **Веймер, Девід Л., Вайнінг, Ейден Р.** Аналіз політики: концепції і практика / Пер. з англ. – К., Основи, 1998 – 654 с.
4. **Выдрина Д.** Политика, история, технология, экзистенция. – К., 2001 – 432 с.
5. **Воронкова В.Г., Ясыр И.Д.** Зарождение и эволюция либерализма в Украине в XIX – начале XX в. – Донецк, 1993 – 156 с.
6. **Гаджиев К.С.** Политическая наука. – М., Междунар. отношения, 1996 – 400 с.
7. **Гаєвський Б.А.** Сучасна українська політологія. – К., 1999 – 266 с.
8. **Головаха Є.І.** Політичний портрет України: загальні тенденції розвитку. – К., 1993 – 235 с.
9. **Голосов Г.В.** Сравнительная политология. – Новосибирск, 1995 – 206 с.

10. Даль Р. О демократии. – М., Аспект-Пресс, 2000 – 208 с.
11. Ильин М.В. Слова и смыслы. Опыт описания ключевых политических понятий. – М., РОССПЭН, 1997 – 432 с.
12. Кафарський В. Нація і держава: Культура. Ідеологія. Духовність. – Івано-Франківськ, Плай, 1999 – 336 с.
13. Козловский В.В., Уткин А.И., Федотова В.Г. Модернизация: от равенства к свободе. – Спб., Изд-во Спб. ун-та, 1995 – 280 с.
14. Корнієнко В.О. Еволюція політичного ідеалу. – Вінниця, Універсум-Вінниця, 1999 – 430 с.
15. Матвеев Р.Ф. Теоретическая и практическая политология. – М., РОССПЭН, 1993 – 239 с.
16. Мигул І. Політичні ідеології: порівняльний аналіз – К., Фонд “Українська перспектива”, 1997 – 52 с.
17. Морозова Е.Г. Политический рынок и политический маркетинг. – М., РОССПЭН, 1999 – 247 с.
18. Неклесса А.И. Постсовременный мир в новой системе координат // Восток – 1997 – №2 – С.35-50.
19. Пал, Лесли А. Аналіз державної політики / Пер. з англ. – К., Основи, 1999 – 422 с.
20. Панарин А.С. Политология. О мире политики на Востоке и на Западе – М., “Книжный дом “Университет”, 1999 – 320 с.
21. Парсонс Т. Система современных обществ. – М., Аспект-Пресс, 1998 – 270 с.
22. Пойченко А.М. Політика: теорія і технологія діяльності. – К., 1994 – 139 с.
23. Почепцов Г.Г. Имидж: от фараонов до президентов. – К., Изд-во Адеф-Украина, 1997 – 328 с.
24. Романюк О.І. Суспільство, влада, політика. – Харків, 1993 – 27 с.
25. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности. – М., Инфра-М, 1999 – 262 с.
26. Томенко М.В. Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії. – К., 1995 – 103 с.
27. Тоффлер О. Третья хвиля. – К., Всесвіт, 2000 – 475 с.
28. Цыганков А.П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. – М., 1995 – 225 с.
29. Шайгородський Ю.Ж. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації // Український соціум – 2001 – №1 – с.41-48.
30. Эйзенштадт Ш.Н. Революция и преобразование общества. Сравнительное изучение цивилизаций. – М., Аспект-Пресс, 1999 – 416 с.
31. Эндрейн Ч. Сравнительный анализ политических систем. Пер. с англ. – М., ИНФРА-М, 2000 – 320 с.
32. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., ИНИОН, 1991 – 527 с.
33. David E. Epter. Introduction to Political Analysis. – Cambridge, MA: Winthrop, 1997.